

KİTAP TAHLİLİ

Dr. Ahmet DEMİR

Prof. John W. Alexander; **ECONOMIC GEOGRAPHY**; Wisconsin University - Prentice Hall; New Jersey, «1964» IV basım, 661 sayfa, \$ 9. 50.

Bir bilim dalı olarak İktisadî Coğrafya son yıllarda büyük bir gelişme göstermektedir. Özellikle yaptığı analizlerde istatistikî metodu yeni yeni kullanmaya başlayan bu bilim dalında modern anlamda yazılmış oldukça az sayıda eser ve makale mevcut bulunmaktadır.

Yukarda adı geçen kitabı ile Prof. Alexander, bu alanda kıymetli bir eser meydana getirmiş bulunmaktadır. Önsözden de anlaşıldığı gibi, kitap geleneksel coğrafya ile modern coğrafya arasında bir bağlantı kurabilmek amacı ile yazılmıştır. Bu bakımdan baş taraflarda klâsik iktisadî coğrafya prensiplerinden faydalanılmakta daha ilerki kısımlarda ise istatistikî metotlardan faydalanılarak açıklamalar matematiksel ve kantitatif bir şekilde yapılmaktadır.

Bu şekilde başlıca özelliğini belirttiğimiz eser dokuz bölümden meydana gelmekte ve ilk bölümünde iktisadî coğrafyanın manası ve metodu tartışılmakta ve bu metod meselesinde, özellikle, iktisadî olayları şartlandıran coğrafî vakıyalardan seçkin örnekler verilmektedir. Yine bu kısımda, üretici olarak, nüfusun iktisadî faaliyetlerin meydana gelmesindeki rolü göz önüne alınmakta, bu hususta bazı genel bilgiler verilmektedir: (nüfusun yer yüzünde dağılışı, kalabalık bölgeler, tenha bölgeler, geçiş bölgeleri, nüfus - arazi oranı, geçmişte ve gelecekteki durum).

İkinci bölümde ilkel geçim tipleri (toplayıcılık, avcılık) ve entansif geçim ziraatı çeşitli yönleri ile incelenmektedir. Bu bölümde, özellikle, yoğun nüfus topluluklarının bulunduğu Hindistan, ve Çin gibi ülkelerdeki halihazır «insan - işlenebilir» arazi oranı

nın yüksekliği ve bunun meydana getirdiği açlık tehlikesinin ne derece korkunç olduğu ve ayrıca hızla artan nüfus sebebiyle gelecekte ortaya koyabileceği problemler incelenmektedir.

Ticarî amaçla yapılan balıkçılık, yabani hayvan avcılığı ve orman ürünleri toplama faaliyetlerinin incelendiği üçüncü bölümde, özellikle, balıkçılığın insanların beslenmesindeki halihazır durumu ile potansiyelin ne olabileceği hesaplanmaya çalışılmakta ve daha sonraki kısımda ise başta kereste ve yakacak olmak üzere ormanlardan faydalanmak şeklinde yapılan iktisadî faaliyetlerin coğrafî dağılışı ve karakteristikleri incelenmektedir.

Dördüncü bölümde, ticarî maksatla bir pazar için yapılan ziraat faaliyetleri ele alınmakta ve bu alanda yapılan faaliyetler şu kısımlara ayrılarak incelenmektedir: Ticarî hayvancılık (Ranching), mandıra hayvancılığı, karma ziraat, Akdeniz tipi ziraat, ticarî tahıl ziraatı, çeşitli ürünler ve çeşitli hayvancılık (Bu bölümde özellikle Amerika ve Okyanusya gibi tanınmaları yeni ülkelerde gelişen ve çoğunlukla pek çok İktisadî Coğrafya eserlerinde sözü bile edilmeyen ranching sistemi ile mandıra hayvancılığının karakteristikleri gözönüne alınarak tam bir ayırımının yapılmış olması büyük bir önem taşımaktadır).

Beşinci bölümde madencilik faaliyetleri ele alınmakta kömür, bakır nükleer yakıtlar ve diğer önemli madenler incelenmekte ve ayrıca halen bir numaralı enerji kaynağı olan petrol ve yeraltı gazlarından, tarihi gelişimi de gözönüne alınarak, detaye bir şekilde bahsedilmektedir. Yazarın belirttiğine göre halihazır tempo ile kullanıldığı takdirde dünya kömür rezervleri 1750 yıl daha dayanılabileceği halde bütün yeni rezerv keşiflerine rağmen petrol rezervleri yakın bir gelecekte tükenmek tehlikesi ile karşı karşıyadır. Fakat yazar bu alanda kötümser değildir. Bir yandan yeni yeni enerji kaynaklarının bulunabileceğine işaret ederken diğer yandan da kimyasal yol ile kömürden akaryakıt elde edilebileceğini belirtmektedir.

Eserin en geniş bölümü olan ticarî gayeli imalât faaliyetlerine ayrılan altıncı bölümünde ise sırası ile yiyecek, giyecek maddeleri ile ilgili sanayi dalları incelenmekte onu maden cevherlerinin arıtılması ile ilgili sanayi, çelik ve maden istihsal sanayi takip etmektedir. Ayrıca ağır sanayi kolları olarak ulaşım araçları elektrik aletleri ve çeşitli makina imalât sanayiinin de incelendiği bu bölümün sonuna Anglo-Amerika, Avrupa ve Rusya'nın baş-

lıca sanayi bölgeleri hakkında özlü bilgiler veren kısımlar eklenmiştir.

Yedinci bölümde ulaşım ve ticaret faaliyetlerinin karakteristikleri ve dağılımı incelenmekte bu alanda çeşitli ülkeler arasında, çok orijinal harita ve diyagramlardan da faydalanılarak, karşılaştırmalar yapılmaktadır.

Tersiyer (üçüncül) iktisadî faaliyetlerin incelendiği sekizinci bölümde hizmet merkezlerinin (hamlet, köy, kasaba, şehir) yerlerini ve büyüklüklerini şartlandıran beşeri (kültürel) ve coğrafi faktörler büyük bir maharetle incelenmekte, şehirlerin karakteristikleri, çevreyle ilişkileri incelenmekte ve nihayet bir hizmet merkezi içersindeki hizmet faaliyetlerinin görüldüğü çeşitli sektörlerin o merkez içersindeki dağılımları ve bunların nedenleri incelenmektedir.

Eserin son kısmını meydana getiren dokuzuncu bölümde ise istatistiki metotlardan faydalanılarak belirli bir iktisadî faaliyetin ölçülmesi, çeşitli vakıaların yersel farklılık ve benzerliklerinin hesaplanması gibi konulara yer verilmektedir. İndeksler, dağılım diyagramları ve diğer istatistiki metodların coğrafi tevsirlerde kullanılma şekillerine de yer veren bu bölümde ayrıca belli başlı kuruluş yeri (Location) teorileri de özetle verilmektedir. Ayrıca bölümün son kısmında yersel gelişmelerin farklılıkları ortaya konularak bölge plânlaması ve prensipleri hakkında çok özlü bilgiler verilmektedir.

Özellikle, eserin bu son bölümü hemen hemen, yakın zamana kadar hiç bir İktisadî Coğrafya eserinde yer bulmamış çok orijinal bilgiler ihtiva etmekte ve modern manada İktisadî Coğrafyanın karakteristiklerini açıklayan bir durum göstermektedir.

Bu şekilde anahatlarını belirtmeye çalıştığımız eser yüzlerce resim, harita, diyagram ve şema da ihtiva etmekte bu bakımdan da ayrıca büyük bir değer taşımaktadır.

Michael Chisholm; RURAL SETTLEMENT AND LAND USE An Essay in Location, Hutchinson University Library, London, I baskım, 207 sayfa.

İktisadî faaliyetlerin nerelerde yapıldığı konusu eskidenberi iktisatçı, işletmeci ve iktisadî coğrafyacıları düşündüren bir konudur. Yalnız konunun sistematik bir şekilde ele alınması pek eski sayılmaz. Özellikle, bu alanda ilk sistematik eseri, tarımsal işlet-

melerde kuruluş yerini inceleyen Von Thünen'in 1826 yılında yayınladığı düşünülürse konunun henüz bir buçuk asıra yakın bir geçmişi olduğu kolayca anlaşılabilir. Daha sonraki devrelerde, özellikle yirminci asrın başından itibaren, kuruluş yeri ile ilgili araştırmaların endüstri ve hizmet merkezleri (şehirler) ile ziyade ilgilenir olduğu görülmektedir. Bu bakımdan yazar yukarıda, adı geçen eserin daha önsözünde konuyu ele alış tarzını açıklarken tarımsal faaliyetlerin kuruluş yeri ile ilgili hususların ikinci plâna atıldığını belirterek bunun sebebinin son yüzyılda diğer sektörlerde görülen çok büyük gelişmeye bağlanabileceğini söylemektedir.

Bu bakımdan, yazar, Von Thünen'den bu yana tarımsal işletmelerde kuruluş yeri ile ilgili sistematik ve derli toplu bir eserin henüz yayınlanmadığını belirterek bu şekilde kendisini kitabını yazmaya sevkeden nedeni açıklamaktadır.

Dokuz bölümden meydana gelen eserin ilk bölümünde tarımsal faaliyetlerin yapıldığı yerlerle çiftçilerin meskenleri arasındaki mesafenin bu faaliyeti etkileme hususları tartışılmakta ve kitabın yazılmasında merkezi bir durumda olan hususun mesafe faktörü olduğu belirtilmektedir. Daha sonraki bölümde Johann Heinrich Von Thünen'in teorisi ele alınarak etraflı bir şekilde incelenmekte ve tatbikatla ne derece uyuşturulabilir olduğu üzerinde durulmaktadır. Yazara göre teori, bütün tenkitlere rağmen, gerçekte tam bir mükemmeliyete sahiptir ve yönetilen tenkitlerin çoğu önce kabul edilen faraziyelerin dikkatle alınmaması sonucu ortaya çıkmıştır.

Daha sonraki bölümlerde tarımsal faaliyetlerin kuruluş yerlerinin gerçek hayatta gösterdiği çeşitlilikleri somut örneklerle belirtmeye çalışan yazar bu konuda bazı prensipler ortaya koymaktadır. Bilhassa ulaşım yollarının bu alanda çok büyük etkiye sahip olduğu çeşitli misâllerle gösterilmektedir. Bu alanda yazarın elde ettiği donelere bakılırsa genellikle çiftçinin meskeni yakınındaki tarlalar uzakta olanlardan çok fazla bir gelir sağlamaktadır.

Yazarın bulgularına göre bunun nedenleri yakın tarlaların kolayca gübrelenebilmesi, günlük olarak daha uzun müddet bakılabilme, fazla gelir sağlayan ürünlerin burada daha kolayca yetiştirilebilmesi ve uzaktaki arazi parçalarına göre bir takım taşıma giderlerinin daha düşük olmasıdır.

Yine bu bölümlerde çiftlik - köy ilişkilerini de etraflı bir şekilde inceleyen yazar taşıma giderleri ile ilgili çeşitli örnekler ver-

mektedir. Yazar bu konuda dağınık arazi parçalarına sahip çiftliklerin bu arazileri kullanma ile bu kullanma sonucu yaptığı masraf ve elde ettiği gelirlere de dokunarak dağınık arazilerin birleştirilmesinin (remembrement) ekonomik avantajlarına dikkati çekmektedir.

Eserin son bölümü teknik değişmelerin kuruluş yeri üzerine olan etkilerinin incelenmesine ayrılmış olup, bu bölümde üzerinde durulan hususlardan biri gelir yükselmesi sebebi ile fertlerin gıda rejimlerinde olan değişikliklerin (talep değişikliği) tarımsal üretim ve dolayısı ile kuruluş yerleri üzerine yaptığı etkidir. Diğerleri ise teknolojik gelişmeler, gıdaların muhafaza ve uzak mesafelere kısa bir süre içerisinde gönderilebilme imkânları sonucu tarımsal faaliyetlerin kuruluş yerlerinin daha fazla seyyaliyete sahip olduğudur.

Bu şekilde ana hatları ile belirtmeye çalıştığımız eser, tarımsal faaliyetlerin kuruluş yerlerinin izahı hususunda geçerli bilgi ve prensipler vermesi bakımından iktisadî coğrafyacılara kadar, iktisatçı ve ziraatçıları de ilgilendirecek bir durum göstermektedir.